

Лекція 12. Аналіз розв'язку задачі лінійного програмування

12.1. Аналіз розв'язку задач лінійного програмування на основі двоїстих оцінок

Аналіз розв'язку задачі лінійного програмування

$$W = \sum_{j=1}^n c_j x_j \rightarrow \max_{x_j \geq 0 \ (j=\overline{1,n})} \quad (12.1)$$

за умови виконання обмежень

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b_i \ (i = \overline{1,m}) \quad (12.2)$$

базується на дослідженні впливу варіації параметрів c_j , a_{ij} , b_i ($i = \overline{1,m}$, $j = \overline{1,n}$) на цей розв'язок. Такий аналіз можливо виконати із використанням наступних прийомів та способів:

- 1) аналізу внутрішньої структури кожного із отриманих розв'язків із використанням властивостей двоїстих оцінок;
- 2) співставлення варіантів розв'язків, отриманих шляхом розв'язання прямої задачі, при різних значеннях її параметрів.

Перший напрямок використовує теореми двоїстості, другий напрямок пов'язаний із так званою *параметричною оптимізацією* (*параметричне програмування*), яка базується, здебільшого, на комп'ютерному обчислювальному експерименті.

Аналіз розв'язків задачі лінійного програмування на основі двоїстих оцінок

Двоїсті оцінки слід розглядати як:

1) Показники дефіцитності (коштовності) ресурсів і продукції.

Як впливає із теореми 11.2. \hat{u}_i є оцінкою i -го ресурсу. Чим більше значення оцінки, тим вище дефіцитність ресурсу. Для недефіцитного ресурсу $\hat{u}_i = 0$.

2) Показник впливу обмежень на значення показника ефективності.

В теоремі 11.3 було показано, що $\hat{u}_i = \frac{\partial W_{\max}}{\partial b_i}$, $i = \overline{1,m}$. При незначному

прирості Δb_i , оцінка \hat{u}_i є точною мірою впливу обмеження на показник ефективності. Для практики важливо знайти граничні значення правих частин системи обмежень-нерівностей прямої задачі (нижньої та верхньої границь), при яких величини оцінок \hat{u}_i ($i = \overline{1,m}$) залишаються незмінними.

3) Показники доцільності виробництва окремих видів продукції.

Ця властивість випливає із теореми 11.2. Головний зміст цієї властивості полягає в тому, що в оптимальний план виробництва доцільно включати лише виробництво тієї j -ої продукції, для якої витрати на придбання і використання сировини не перевищують прибуток:

$$\sum_{i=1}^m a_{ij} \hat{u}_i < c_j \quad (j = \overline{1, n}).$$

4) *Інструмент співставлення сумарних умовних витрат та результатів.*

Ця властивість випливає із теореми 11.1, в якій встановлено зв'язок між екстремальними значеннями показника ефективності прямої та двоїстої задач.

Перейдемо до детального розгляду чотирьох записаних вище властивостей. З економічної інтерпретації двоїстих задач випливає, що рівність показника ефективності при оптимальних планах означає, що оцінка всіх затрат виробництва повинна дорівнювати оцінці вартості продукту, який виготовлено.

Означення 12.1. *Допустимим інтервалом стійкості двоїстих оцінок по відношенню до i -го обмеження* називають інтервал вигляду $[b_i - \Delta b_i^H, b_i + \Delta b_i^B]$, $i = \overline{1, m}$, де Δb_i^H – нижня границя зменшення; Δb_i^B – верхня границя збільшення.

Якщо

$$b_i + \Delta b_i \in [b_i - \Delta b_i^H, b_i + \Delta b_i^B],$$

де Δb_i – зміна i -го ресурсу, то вплив Δb_i на змінення величини прибутку, обчисленого в результаті оптимізації прямої задачі лінійного програмування, можливо оцінити за виразом:

$$\Delta \hat{W}_i = \hat{u}_i \cdot \Delta b_i \quad (i = \overline{1, m}). \quad (12.3)$$

При цьому сумарний вплив змінення усіх Δb_i обчислюється як сума окремих впливів.

Обчислити Δb_i^H та Δb_i^B можливо за формулами:

$$\Delta b_i^H = \min_{j=\overline{1, m_1}} \left\{ \frac{\hat{x}_j}{d_{ij}} \right\}, \quad d_{ij} > 0 \quad (12.4)$$

та

$$\Delta b_i^B = \left| \max_{j=\overline{1, m_1}} \left\{ \frac{\hat{x}_j}{d_{ij}} \right\} \right|, \quad d_{ij} < 0, \quad (12.5)$$

де $\|d_{ij}\| = \|a_{ij}\|^{-1}$, $i = \overline{1, m_1}$, $j = \overline{1, m_1}$, m_1 – кількість базисних змінних, a_{ij} – елемент матриці A .

$$A = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1m_1} & | & a_{1m_1+1} & \cdots & a_{1n} \\ \vdots & \ddots & \vdots & | & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m_1 1} & \cdots & a_{m_1 m_1} & | & a_{m_1 m_1+1} & \cdots & a_{m_1 n} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} | & a_{1m_1+1} & \cdots & a_{1n} \\ | & \vdots & \ddots & \vdots \\ | & a_{m_1 m_1+1} & \cdots & a_{m_1 n} \end{bmatrix},$$

де $A_1 = \begin{bmatrix} a_{11} & \cdots & a_{1m_1} \\ \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m_1 1} & \cdots & a_{m_1 m_1} \end{bmatrix}$ – квадратна матриця, що складається із коефіцієнтів

при базисних змінних ($m_1 \leq m$, де m_1 – кількість лінійно незалежних обмежень в прямій задачі лінійного програмування)

Доцільність включення до плану випуску нових видів продукції оцінюється параметром:

$$\Delta_j = \sum_{i=1}^m a_{ij} \hat{u}_i - c_j \quad (j = \overline{1, n}). \quad (12.6)$$

Якщо $\Delta_j < 0$, то даний вид продукції після його введення до плану покращує план.

Якщо $\Delta_j > 0$, то включення продукту до плану випуску недоцільно.

Зрозуміло, що приріст прибутку за рахунок збільшення деякого ресурсу на величину Δb_i дорівнює

$$\Delta \hat{W}_i = \Delta b_i \cdot \hat{u}_i \quad (12.7)$$

і при цьому витрати на придбання ресурсу складають

$$\Delta V_i = \Delta b_i \cdot v_i, \quad (12.8)$$

де v_i – вартість одиниці i -го ресурсу.

Висновок.

Захід із придбанням ресурсу слід вважати доцільним, якщо $\Delta \hat{W}_i - \Delta V_i > 0$.

Приклад 12.1.

Для виготовлення 4-х видів продукції А, Б, В, Г використовується 3 види ресурсів R_1, R_2, R_3 . Наявність ресурсу, норми її витрат на виготовлення однієї продукції, питомий прибуток наведені в таблиці 12.1.

Вихідні дані прямої задачі лінійного програмування

Вид ресурсу	Наявність ресурсу	Норми на виготовлення витрат одиниці продукції			
		А	Б	В	Г
R_1	240	2	1	1	3
R_2	60	1	0	2	1
R_3	300	1	2	1	0
Питомий прибуток, c_j	–	4	2	3	5

Завдання полягає в тому, щоб розв'язати пряму задачу лінійного програмування і виконати післяоптимізаційний аналіз.

Основні етапи виконання завдання полягають у наступному:

1. Знайти оптимальний розв'язок прямої та двоїстої задач \hat{X} , \hat{U} .

2. Визначити зміни максимального прибутку при зміні ресурсу:

$$R_1 \text{ на } \Delta b_1 = -10,$$

$$R_2 \text{ на } \Delta b_2 = 60,$$

$$R_3 \text{ на } \Delta b_3 = 30.$$

3. Оцінити доцільність введення у план випуску п'ятого виду продукції Д, якщо норми витрат ресурсів R_1, R_2, R_3 на одиницю випуску складатимуть відповідно 2, 4, 2, а питомий прибуток – $C_5 = 15$.

4. Оцінити доцільність придбання 100 одиниць ресурсу R_3 за ціною $V_3 = 0,5$.

○1. 1) Постановка та розв'язок прямої та двоїстої задач лінійного програмування

$$\begin{cases} W = 4x_1 + 2x_2 + 3x_3 + 5x_4 = [4 \ 2 \ 3 \ 5] \cdot X \rightarrow \max_{x_{1,2,3,4} \geq 0}, \\ \begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 & 3 \\ 1 & 0 & 2 & 1 \\ 1 & 2 & 1 & 0 \end{bmatrix} \cdot X \leq \begin{bmatrix} 240 \\ 60 \\ 300 \end{bmatrix}, \end{cases}$$

де $X = [x_1, x_2, x_3, x_4]^T$.

2) Двоїста задача лінійного програмування

$$\begin{cases} \tilde{W} = [240 & 60 & 300] \cdot U \rightarrow \min, \\ u_{1,2,3} \geq 0 \\ \begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 2 \\ 1 & 2 & 1 \\ 3 & 1 & 0 \end{bmatrix} \cdot U \geq \begin{bmatrix} 4 \\ 2 \\ 3 \\ 5 \end{bmatrix}, \end{cases}$$

де $U = [u_1, u_2, u_3]^T$.

3) Результат обчислення оптимального рішення за допомогою функцій Matlab набуває вигляду:

- Прямої задачі лінійного програмування

$$\hat{X} = [\hat{x}_1, \hat{x}_2, \hat{x}_3, \hat{x}_4]^T = [60 \quad 120 \quad 0 \quad 0]^T,$$

$$\hat{W} = 480.$$

- Двоїстої задачі лінійного програмування

$$\hat{U} = [\hat{u}_1, \hat{u}_2, \hat{u}_3]^T = [1,6 \quad 0,6 \quad 0,2]^T,$$

$$\hat{W} = 480.$$

Аналіз результатів розв'язку прямої задачі лінійного програмування:

а) найбільш дефіцитним є ресурс R_1 , $\hat{u}_1 = 1,6$, найменш дефіцитним є ресурс

R_3 , $\hat{u}_3 = 0,2$;

б) обчислимо зміну максимального прибутку при зміні ресурсу.

1. Знайдемо інтервали стійкості двоїстих оцінок, тобто межі, в яких вони точно вимірюють вплив зміни обмежень на показник ефективності прямої задачі лінійного програмування.

1.1. Визначення інтервалу стійкості оцінки по відношенню до обмеження b_1 , пов'язаного з першим ресурсом.

Базисними невідомими, що входять до оптимального плану є x_1, x_2, x_3 , тому матриця A_1 набуває вигляду:

$$A_1 = \begin{bmatrix} 2 & 1 & 1 \\ 1 & 0 & 2 \\ 1 & 2 & 1 \end{bmatrix} = \|a_{ij}\|_{3 \times 3}.$$

Тоді $A_1^{-1} = \|a_{ij}\|_{3 \times 3}^{-1} = \|d_{ij}\|_{3 \times 3}$:

$$A_1^{-1} = \begin{bmatrix} 0,8 & -0,2 & -0,4 \\ -0,2 & -0,2 & 0,6 \\ -0,4 & 0,6 & 0,2 \end{bmatrix}.$$

Знаходимо

$$\Delta b_1^H = \min_{j=1,2,3} \left\{ \frac{60}{0,8} \right\} = 75, d_{1j} > 0;$$

$$\Delta b_1^B = \left| \max_{j=1,2,3} \left\{ \frac{120}{-0,2}; \frac{0}{-0,4} \right\} \right| = 0, d_{1j} < 0.$$

Остаточню інтервал стійкості оцінок по відношенню до першого обмеження набуває вигляду:

$$\left[b_1 - \Delta b_1^H, b_1 + \Delta b_1^B \right] = \left[240 - 75, 240 + 0 \right] = \left[165, 240 \right].$$

1.2. Визначаємо інтервал стійкості по відношенню до ресурсу 2:

$$\Delta b_2^H = \min_{j=1,2,3} \left\{ \frac{0}{0,6} \right\} = 0, d_{2j} > 0;$$

$$\Delta b_2^B = \left| \max_{j=1,2,3} \left\{ \frac{60}{-0,2}; \frac{120}{-0,2} \right\} \right| = 300, d_{2j} < 0.$$

Остаточню:

$$\left[b_2 - \Delta b_2^H, b_2 + \Delta b_2^B \right] = \left[60 - 0, 60 + 300 \right] = \left[60, 360 \right].$$

1.3. Визначаємо інтервал стійкості по відношенню до ресурсу 3:

$$\Delta b_3^H = \min_{j=1,2,3} \left\{ \frac{120}{0,6}; \frac{0}{0,2} \right\} = 0, d_{3j} > 0;$$

$$\Delta b_3^B = \left| \max_{j=1,2,3} \left\{ \frac{60}{-0,4} \right\} \right| = 150, d_{3j} < 0.$$

Остаточню:

$$\left[b_3 - \Delta b_3^H, b_3 + \Delta b_3^B \right] = \left[300 - 0, 300 + 150 \right] = \left[300; 450 \right].$$

Перевіримо, чи перебуває ресурс в межах стійкості після його зміни згідно п.2. завдання.

$$2. R_1: b_1 = 240 - 10 = 230 \in [165, 240],$$

$$R_2: b_2 = 60 + 60 = 120 \in [60, 360],$$

$$R_3: b_3 = 300 + 30 = 330 \in [300, 450].$$

Висновки:

1) Після зміни весь ресурс перебуває в межах стійкості

2) Вплив зміни окремого ресурсу на максимальний прибуток, тобто

$\Delta \hat{W}_i$ ($i = 1, 2, 3$) можливо обчислити за формулою

$$\Delta \hat{W}_i = \hat{u}_i \cdot \Delta b_i \quad (i = 1, 2, 3),$$

$$\Delta \hat{W}_1 = \hat{u}_1 \cdot \Delta b_1 = 1,6 \cdot (-10) = -16,$$

$$\Delta \hat{W}_2 = \hat{u}_2 \cdot \Delta b_2 = 0,6 \cdot 60 = 36,$$

$$\Delta \hat{W}_3 = \hat{u}_3 \cdot \Delta b_3 = 0,2 \cdot 30 = 6.$$

Сумарний вплив знаходимо як суму окремих впливів:

$$\Delta \hat{W} = -16 + 36 + 6 = 26.$$

3. Оцінимо доцільність введення у план випуску п'ятого виду продукції Д. Для цього обчислимо характеристику Δ_5 :

$$\Delta_5 = \sum_{i=1}^3 a_{i5} \hat{u}_i - C_5 = 2 \cdot 1,6 + 4 \cdot 0,6 + 2 \cdot 0,2 - 15 = -9 < 0$$

Висновок: прибуток перевищує витрати, тому введення у план випуску п'ятого виду продукції є вигідним.

4. Приріст ресурсу R_3 на величину $\Delta b_3 = 100$

$$b_3 = 300 + 100 = 400 \in [300, 450]$$

не виводить цей ресурс за межі стійкості, тому

$$\Delta \hat{W}_3 = \hat{u}_3 \cdot \Delta b_3 = 0,2 \cdot 100 = 20,$$

але витрати на придбання 100 одиниць ресурсу R_3 складатимуть:

$$\Delta V_3 = \Delta b_3 \cdot V_3 = 100 \cdot 0,5 = 50 > 20,$$

тобто величина додаткового прибутку менше за витрати.

Висновок: закупка ресурсу R_3 на умовах п.4 недоцільна. ●

12.2. Аналіз розв'язку задачі лінійного програмування на основі використання параметричного програмування

Дослідження змінення розв'язку задачі лінійного програмування залежно від змінення параметрів математичної моделі задачі лінійного програмування є предметом *параметричного програмування* в задачі лінійного програмування. Постановка загальної задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування формулюється таким чином: знайти на відрізку $[\alpha; \beta]$ скінчену кількість інтервалів $I_q \subset [\alpha; \beta]$, $q = \overline{1, Q}$, $Q \in \mathbb{N}$, що містять значення параметра $t \in I_q$ ($q = \overline{1, Q}$), для яких оптимальний розв'язок задачі лінійного програмування виду

$$W = \sum_{j=1}^n (c'_j + c''_j t) \cdot x_j \rightarrow \max_{x_j \geq 0 (j=\overline{1, n})} \quad (12.9)$$

за умови виконання обмежень

$$\sum_{j=1}^n (a'_{ij} + a''_{ij}t) \cdot x_j \leq b'_i + b''_i t, \quad i = \overline{1, m} \quad (12.10)$$

досягається в одній і тій самій кутовій точці (вершині) області допустимих розв'язків.

Економічний зміст задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування полягає в тому, що з плином часу, який можливо інтерпретувати як параметр t , змінюються як вартість $c_j(t)$ одиниці j -того виробленого товару (вартість на момент виготовлення плюс вартість, пов'язана із строком збереження), так і запаси $b_i(t)$ i -того ресурсу (відбувається вихід із ладу за рахунок старіння та перебування довгий час у неробочому стані) та витрат ресурсу $a_{ij}(t)$ на виготовлення одиниці товару (наприклад, пов'язані з модернізацією виробництва).

Дамо геометричну інтерпретацію задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування. Розглянемо залежність від часу t лише коефіцієнтів показника ефективності. Задача параметричного програмування в задачі лінійного програмування набуває вигляду: для кожного $t \in [\alpha; \beta]$ знайти свій вектор змінних, який максимізує показник ефективності:

$$W_t = \sum_{j=1}^n (c'_j + c''_j t) \cdot x_j = C(t) \cdot X \rightarrow \max_{x_j \geq 0 (j=1, n)} \quad (12.11)$$

при виконанні умов:

$$\sum_{j=1}^n a_{ij} x_j \leq b'_i, \quad i = \overline{1, m}, \quad (12.12)$$

де $C(t) = [c'_1 + c''_1 t, \dots, c'_n + c''_n t]$, $X = [x_1, \dots, x_n]^T$.

Припустимо, що область допустимих розв'язків є опуклим багатогранником. Рівнянню $C(t) \cdot X = 0$ відповідає сім'я гіперплощин, що проходять через початок координат.

Якщо параметру t надати деяке значення $t = t_1 \in [\alpha; \beta]$, то гіперплощина займе фіксоване положення. Переміщення гіперплощини $C(t_1) \cdot X = W_{t_1}$ паралельно фіксованому положенню у бік збільшення W_{t_1} призведе до попадання цієї площини, наприклад, у вершину A області допустимих розв'язків (рис. 12.1).

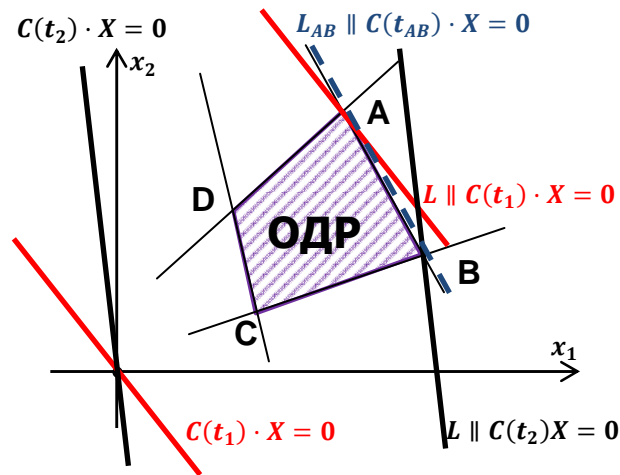

Рис. 12.1. Геометрична інтерпретація задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування

Змінення t в межах $t \in (t_{AB}, t_{AD})$ залишає незмінним оптимальний розв'язок $\hat{X} = X_A$.

Якщо

$$\begin{cases} t \in (-\infty, t_{AB}) \cap [\alpha; \beta] \\ t_{AB} > \alpha \end{cases}$$

тобто $t \in [\alpha, t_{AB})$, то $\hat{X} = X_B$ і т.д.

При $t = t_{AB}$ задача лінійного програмування стає виродженою. Остаточний результат розв'язання задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування призведе до розбиття відрізка $[\alpha; \beta]$ на кінцеве число інтервалів, в яких зміна t не призводить до зміни оптимального розв'язку, але в послідовно розташованих інтервалах ці розв'язки будуть різними. Методика розв'язання задачі параметричного програмування в задачі лінійного програмування із використанням стандартних процедур лінійного програмування складається з 2 етапів:

I етап – обчислення оптимального розв'язку задачі лінійного програмування.

Параметру $t \in [\alpha; \beta]$ надається фіксоване значення. Задача параметричного програмування перетворюється в задачу лінійного програмування із фіксованими параметрами, яку розв'язують, наприклад, симплекс-методом.

II етап – обчислення інтервалу сталості оптимального розв'язку.

На цьому етапі знаходять інтервал $(t_H, t_B) \subset [\alpha; \beta]$, для якого оптимальний розв'язок, отриманий за допомогою процедур етапу 1 не змінюється. Знайдений інтервал виключають із $[\alpha; \beta]$, задають нове фіксоване значення для інтервалу і повторюють обчислення у відповідності з першим етапом. Розв'язок припиня-

ється лише тоді, коли буде виконано розбиття всього відрізка $[\alpha; \beta]$ на інтервали сталості оптимального розв'язку.

Приклад 12.2.

Визначити інтервали зміни параметра $t \in [0, 8]$ і знайти значення змінних x_1, x_2 , при яких лінійна функція

$$W_t = 4x_1 + (2 + t)x_2$$

досягає максимуму в одній і тій самій вершині області допустимих розв'язків при виконанні системи обмежень:

$$\begin{cases} 2x_1 - 5x_2 \leq 10, \\ x_1 + x_2 \geq 5, \\ -x_1 + x_2 \leq 4, \\ 4x_1 + 5x_2 \leq 40, \quad x_{1,2} \geq 0. \end{cases}$$

○ 1. Побудова області допустимих розв'язків (рис.12.2):

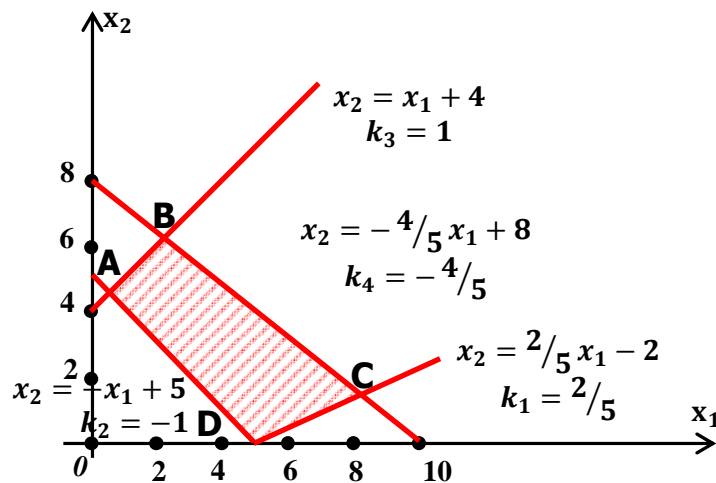

Рис. 12.2. Графічна ілюстрація побудови області допустимих розв'язків:

2. Побудова головної прямої (рис.12.3):

$$\begin{cases} W_t = 4x_1 + (2 + t)x_2 \\ t \in [0, 8] \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x_2 = \left(-\frac{4}{t+2} \right) x_1 + \left(\frac{W_t}{t+2} \right) = k(t) \cdot x_1 + b(t), \\ t \in [0, 8] \end{cases}$$

$$k(t) = -\frac{4}{t+2}, \quad b(t) = \frac{W_t}{t+2}.$$

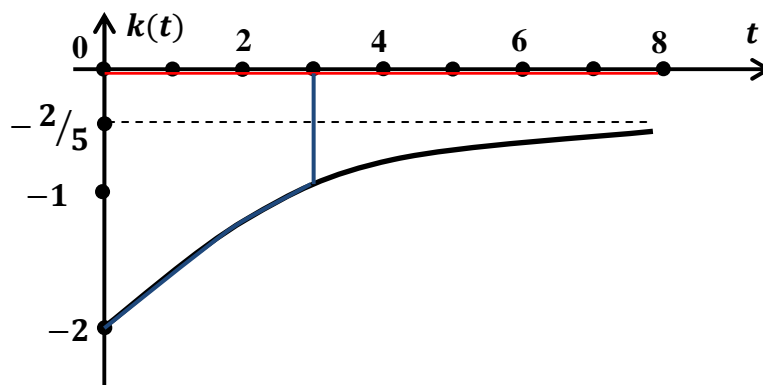

Рис. 12.1. Графік зміни кутового коефіцієнту головної прямої в залежності від зміни параметру t

Якщо $t \in [0, 3)$, то $k(t) \in \left[-2, -\frac{4}{5}\right)$, $\hat{X} = X_C = \begin{bmatrix} x_{1C} \\ x_{2C} \end{bmatrix}$.

Знайдемо координати точки C :

$$\begin{cases} x_2 = -\frac{4}{5}x_1 + 8 \\ x_2 = \frac{2}{5}x_1 - 2 \end{cases} \Leftrightarrow \begin{cases} x_2 = \frac{25}{3} \\ x_2 = \frac{4}{3} \end{cases} \Leftrightarrow \hat{X}_C = \begin{bmatrix} 25/3 \\ 4/3 \end{bmatrix}$$

Якщо $t \in (3, 8]$, то $k(t) \in \left(-\frac{4}{5}, -\frac{2}{5}\right]$, $\hat{X} = X_B = \begin{bmatrix} x_{1B} \\ x_{2B} \end{bmatrix}$.

Знайдемо координати точки B :

$$\hat{X}_B = \begin{bmatrix} 20/9 \\ 56/9 \end{bmatrix}.$$

3. Відповідь:

$$1) t \in [0, 3) \rightarrow \hat{X}_C = \begin{bmatrix} 25/3 \\ 4/3 \end{bmatrix}^T;$$

$$2) t \in (3, 8] \rightarrow \hat{X}_B = \begin{bmatrix} 20/9 \\ 56/9 \end{bmatrix}^T;$$

$$3) t = 3, \text{ безліч розв'язків: } \hat{X} = \left[x_1 \in \left[\frac{20}{9}; \frac{25}{3} \right], x_2 = -\frac{4}{5}x_1 + 8 \right]^T. \bullet$$

Приклад 12.3.

Розв'язати графічним методом задачу параметричного програмування в задачі лінійного програмування

$$\begin{cases} W_t = tx_1 + (1+t)x_2 \rightarrow \max; \\ x_{1,2} \geq 0 \\ t \in [1;7] \\ -3x_1 + 4x_2 \leq 11, \\ 4x_1 + x_2 \leq 8. \end{cases}$$

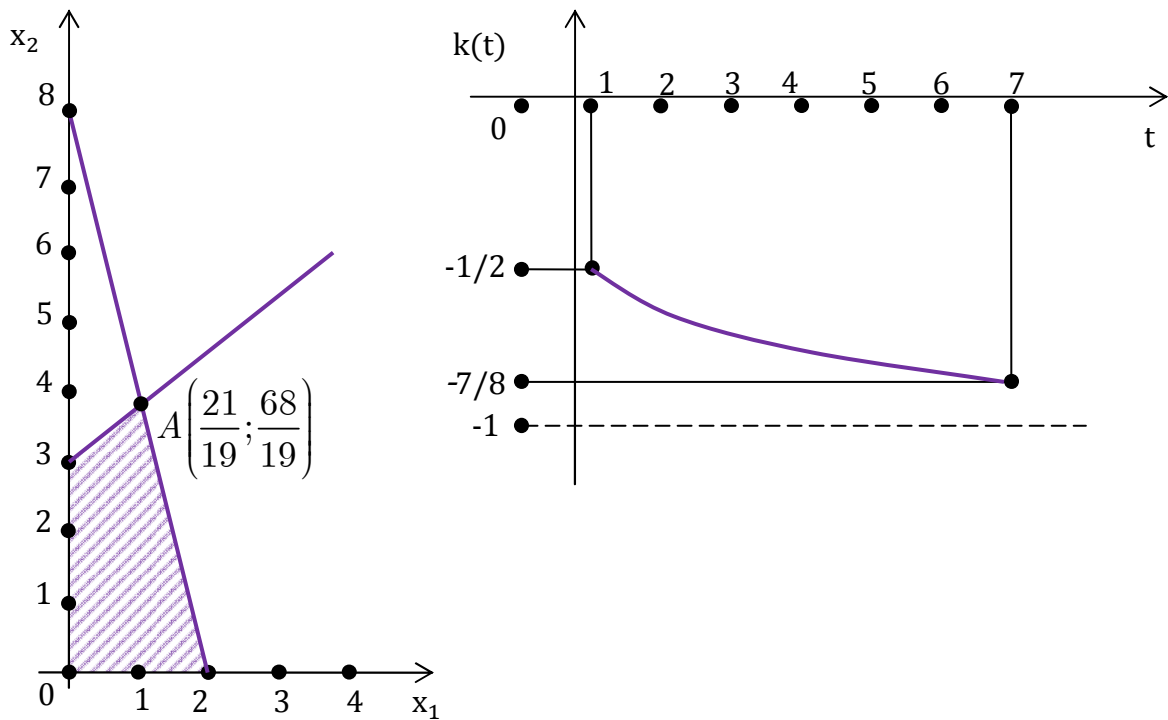

Рис. 12.4. Графічне розв'язання задачі параметричного програмування

Відповідь:

$$t \in [1;7] \rightarrow \hat{X}_A = \left[\frac{21}{19}; \frac{68}{19} \right]^T \bullet.$$